

В. Р. Барський

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського
національного університету імені І. І. Мечникова*

**МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Професійний спорт належить до високоприбуткових секторів сучасної економіки, спортивні видовища та спортивний медіа контент мають найбільш масового глядача, успішність виступів спортсменів

на змаганнях впливає на суспільні настрої, ефективність державної політики у сфері спорту впливає на міжнародний імідж держави. Зростання ролі професійного спорту у спільному житті призводить до підвищення уваги до його правового режиму з боку держав та міжнародних організацій.

Механізм правового регулювання професійного спорту в Україні характеризується поєднанням саморегуляції з вагомою державною регуляцією. Ще одною специфічною рисою механізму правового регулювання професійного спорту є його подвійна (публічно-приватна) юридична природа. Частина норм спортивного права забезпечує суспільні інтереси, а інша частина задовольняє особисті інтереси професійних спортсменів і тренерів, власників спортивних клубів, засновників спортивних ліг, організаторів спортивних видовищ тощо.

Механізм правового регулювання професійного спорту в Україні складається з: конвенційних норм міжнародного права; конвенційних норм права Ради Європи (далі – РЄ); норм права Європейського Союзу (далі – ЄС); норм національного законодавства України; корпоративних норм, затверджених суб'єктами спортивного руху різного рівня.

Одною з головних тенденцій розвитку механізму правового регулювання професійного спорту є його інтернаціоналізація. Провідну роль у цьому грають ООН і ЮНЕСКО, які за останні десятиліття значно наростили присутність в правовому полі професійного спорту шляхом ухвалення конвенцій, норми яких встановлюють права та обов'язки для держав-учасниць (України є учасницею більшості з них), а також ухвалення резолюцій і хартій, які не мають обов'язкової сили, але які формулюють загальні принципи та цілі.

Переважає більшість конвенційних норм, прийнятих під егідою ООН і ЮНЕСКО спрямовані на забезпечення суспільних інтересів у сфері спорту: подолання дискримінації, запобігання використанню допінгу, забезпечення безпеки спортивних змагань тощо.

Окрему групу норм міжнародного права, пов'язаних зі сферою спорту, становлять норми Найробського договору про охорону Олімпійського символу, укладеного під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної. Вони захищають олімпійський символ від використання у будь-яких комерційних цілях без дозволу Міжнародного олімпійського комітету.

Серед регіональних міжнародних організацій найбільш послідовні зусилля щодо інтернаціоналізації механізму правового регу-

лювання професійного спорту демонструє РЄ, яка розглядає його крізь призму захисту прав людини. Для регулювання правовідносин, пов'язаних з професійним спортом РЄ використовує:

1) норми конвенцій, які визначають європейські стандарти поведінки у сфері спорту (Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів; Антидопінгової конвенції; Конвенція проти маніпулювання спортивними змаганнями);

2) норми-цілі та норми-принципи, які містяться в рекомендаціях та резолюціях Комітету міністрів держав-членів в форматі міністрів, відповідальних за спорт: CM/Rec(2010)9 від 16.06.2010 р. про оновлений Кодекс спортивної етики; CM/Rec(2021)5 від 13.10.2021 р. щодо переглянутої Європейської спортивної хартії; CM/Res(2010)11 від 13.10.2010 р. що підтверджує створення Розширеної часткової угоди про спорт (EPAS) та інші.

Збільшення присутності РЄ в правовому полі спорту призвело до збільшення кількості справ у Європейському суді з прав людини, пов'язаних зі спортивною сферою. Рішення у деяких справах мають не лише юридичне значення для сторін, а й для розвитку європейського спортивного руху в цілому, зокрема, рішення у справі *Platini v. Switzerland*, а також у справі *Semenya v. Switzerland*.

Ще одним впливовим регіональним актором формування механізму правового регулювання професійного спорту є ЄС. Характеризуючи правовий вплив ЄС на професійний спорт варто враховувати, що у дев'яності роки він відбувався в контексті забезпечення свобод Єдиного європейського ринку. Наприкінці двохтисячних років ЄС об'єднав зусилля з РЄ з метою запобігання насильству та дискримінації у спорті, забезпечення безпеки під час проведення спортивних змагань, боротьби з допінгом, розвитку інклюзивного спорту, використовуючи для цього акти вторинного права (Біла книга спорту, повідомлення Європейської комісії, рішення та резолюції Ради ЄС та інші).

Вагомий внесок у розвиток механізму правового регулювання професійного спорту у Європі вносить практика Суду ЄС. Зокрема, рішення прийняте у 1995 р. у справі *Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and Union des associations européennes de football (UEFA) v Jean-Marc Bosman* призвело до формування

«правила Босмана», яке забороняє обмеження на іноземних гравців з країн-членів ЄС у національних лігах і дозволило гравцям з країн-членів ЄС переходити в інший клуб після закінчення контракту без сплати трансферної комісії. У 2005 р. завдяки рішення у справі *Igor Simutenkov v Ministerio de Educación y Cultura and Real Federación Española de Fútbol* «правило Босмана» було поширене на гравців, що походять із країн поза ЄС, але з якими ЄС уклав угоди про поглиблену співпрацю.

Історичне значення мають винесені 21.12.2023 р. рішення Суду ЄС у трьох справах, завдяки яким була вирішена колізія між принципом автономії спортивного руху та принципами конкурентної політики ЄС на користь останніх (*Royal Antwerp Football Club, International Skating Union v European Commission, European Superleague Company*).

Норми спортивного права ЄС не лише визначають матрицю подальшого розвитку законодавства України про спорт, а й можуть безпосередньо застосовуватись до правовідносин за участю українських професійних спортсменів та тренерів, організаторів спортивних заходів, вболівальників, споживачів спортивного медіа контенту в рамках поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі.

Поширеним засобом інтернаціоналізації механізму правового регулювання спорту є двосторонні угоди. За останні роки були укладені Угода про співробітництво у сфері фізичної культури і спорту між Міністерством молоді та спорту України і Міністерством культури, спорту і туризму Соціалістичної Республіки В'єтнам, Угода між Міністерством молоді та спорту України і Секретаріатом спорту Аргентинської Республіки про співробітництво у сфері фізичної культури і спорт та інші. Значимість питання фізичної культури і спорту у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС, визначена у главі 25 «Співробітництво у сфері спорту та фізичної культури» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Двосторонні угоди сприяють залученню конструктивного досвіду інших держав у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері фізичної культури і спорту.

Характеристика національного виміру механізму правового регулювання професійного спорту, має проводитись з урахуванням Класифікатора галузей законодавства, затвердженого наказом Міністер-

ства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5, який визначає фізичну культуру і спорт як окрему галузь законодавства – 260.000.000, а професійний спорт визначає як підгалузь законодавства – 260.060.000.

Незважаючи на визнання фізичної культури і спорту галуззю законодавства, серед українських науковців не має єдності щодо визнання спортивного права в якості самостійної галузі права. Пояснити це можна тим, що джерела правових норм, які регулюють спортивну сферу, значно різняться між собою юридичною природою, регулятивною спрямованістю, хронологією прийняття тощо.

Система джерел національного спортивного законодавства включає: закони, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади.

У системі функцій конституції важливе місце займає ідеологічна функція, яка полягає в юридичному закріпленні сформованих у суспільній свідомості цінностей та програмних цілей розвитку. Контент-аналіз Конституції України дозволяє зробити висновок що фізична культура і спорт не належить до сучасних конституційних цінностей. Термін «спорт» використовується лише в тексті статті 49, яка визначає що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту.

Дефіцит конституційного регулювання сфери спорту компенсує значна кількість законодавчих та підзаконних актів.

Провідне місце в механізмі правового регулювання професійного спорту займають норми Закону України «Про фізичну культуру і спорт». Норми «профільного» закону доповнюють норми Законів України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про антидопінгову діяльність у спорті»; «Про запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень».

Особливу роль в регулюванні правовідносин, пов'язаних з професійним спортом займають норми кодифікованих актів. Норми Кодексу законів про працю України визначають засади трудових відносин у сфері професійного спорту. Норми Цивільного кодексу України визначають засади договірних відносин у спортивній сфері, зокрема, пов'язаних зі спонсорством та меценатством, спортивним агентуванням, трансферами спортсменів тощо. Режим законності у сфері спорту забезпечують норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, які встановлюють адміністративну відповідальність за порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних

з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172⁹⁻¹), а також норми Кримінального кодексу України, які криміналізують такі діяння як протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369³), спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323).

Український спорт вищих досягнень залишається спадкоємцем рудименту радянської епохи – визнання на загальних умовах суб'єктами спортивного руху спортсменів, які є військовослужбовцями строкової служби або за контрактом Збройних сил України та інших військових формувань. Разом з тим, специфіка їх правового статусу як спортсменів, умови праці, дисциплінарну відповідальність додатково визначають норми Законів України «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», а також норми дисциплінарних статутів.

Президент України в межах компетенції видає укази, норми яких визначають:

1) пріоритети державної політики у сфері фізичної культури і спорту («Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту», «Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні», «Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту»);

2) форми та порядок заохочення спортсменів («Про державні стипендії чемпіонам і призерам Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор», «Про стипендії Президента України для видатних та молодих і перспективних спортсменів України з олімпійських видів спорту та їх тренерів»).

Кабінет Міністрів України на виконання законів та указів Президента України видає постанови, норми яких визначають:

1) порядок використання бюджетних коштів у сфері фізичної культури і спорту («Про встановлення винагород спортсменам України – чемпіонам, призерам Олімпійських ігор та їх тренерам», «Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських та неолімпійських видів спорту», «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підготовки та участі національних збірних команд України в міжнародних змаганнях, що проводять Міжнародний, Європейський олімпійські комітети, включаючи Олімпійські ігри, та Всесвітніх іграх», «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для

фінансової підтримки громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування»);

2) інституційний механізм публічного управління сферою фізичної культури і спорту («Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України «Про затвердження Положення про надання на конкурсних засадах спортивній федерації статусу національної та позбавлення такого статусу», «Деякі питання центрів з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт», «Про утворення Національного антидопінгового центру»);

3) превентивні заходи, що забезпечують безпеку спортивних видовищ («Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів», «Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів»).

Формування та реалізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту покладено на Міністерство молоді та спорту України, під егідою якого прийнята більшість підзаконних актів у цій сфері. Однак правові норми, що регулюють сферу фізичної культури і спорту, також містяться у підзаконних актах інших центральних органів виконавчої влади – Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, які в цілому створюють надмірний та несистематизований масив підзаконного регулювання.

Норми підзаконних актів, регулюють: порядок організації та проведення офіційних спортивних змагань і навчально-тренувальних зборів, порядок матеріального забезпечення їх учасників; умови медичного забезпечення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів; порядок визнання видів спорту та включення їх до Реєстру визнаних видів спорту в Україні; порядок комплектування національних збірних команд України з олімпійських видів спорту; Єдину спортивну класифікація України та інше.

Головна особливість механізму правового регулювання професійного спорту полягає в тому, що він складається не тільки з правових норм, а й корпоративних норм, затверджених суб'єктами спортивного руху (Міжнародна олімпійська хартія, статuti спортивних федерацій та спортивних клубів, регламенті документи спортивних ліг тощо). Вирішення спорів щодо дотримання корпоративних норм у сфері професійного спорту забезпечують «паралельні» держав-

ній судовій системі юрисдикційні механізми (дисциплінарні комісії спортивних федерацій, Баскетбольний арбітражний суд, Спортивний арбітражний суд та інші).

В цілому механізм правового регулювання професійного спорту в Україні можна оцінити як недосконалий, а також як такий, що не відповідає сучасним вимогам. Подолання цього становища залежить від впровадження наступних кроків:

Зменшення присутності держави у правовому полі професійного спорту за рахунок скорочення підзаконної нормотворчості;

Систематизації норм спортивно права, результатом чого може бути кодифікований акт на кшталт Спортивного кодексу Франції.

Виокремлення в структурі нового Трудового кодексу правових норм, які визначають особливості регулювання праці професійних спортсменів та тренерів (за прикладом ряду пострадянських країн).

Застосування нових підходів до правового регулювання розвитку спорту під егідою Збройних сил України та інших військових формувань.